

potestatem cogendi Concilia, licet ad petitionem imperatorum aut regum illa frequenter utatur.

CAPUT XXVIII.

PATRUM TESTIMONIIS, QUÆ REX OBJICIT, SATISFIT.

1. *Primum Augustini testimonium.* — *Hoc testimonium nihil favet regi.* — Uterius objicit rex quasdam Patrum sententias¹. Prima est Augustini, Psal. 124, ubi ait, Julianum, tametsi iniquum, infidelem et idololatram, nihilominus fuisse verum dominum temporalem, illique fuisse a Christianis obediendum. At quis hoc negat? superius enim ex professo a nobis probatum est, infideles etiam esse posse veros reges et dominos, eisque in rebus justis et licitis parendum esse. Quod etiam verum esse dicimus de rege hæretico et schismatico, quamdiu per Ecclesiam non deponitur, seu regno privatur. Atque ita locutus est Augustinus. Quod si rex dicit non posse deponi, oportet ut aliunde id probet, nam Augustinus certe id non dicit, et in aliis locis generaliter docet justum esse, hæreticos per cruciatus et pœnas ad fidem compelli. Quod si rex argumentum inde sumat, quod apostata ille impiissimus per Ecclesiam depositus non est, respondemus argumentum nullius esse momenti; non enim ideo id facere omisit Ecclesia, quia jure non posset, sed quia otiosum fuisset id tentare quod exequi tunc non poterat.

2. *Secundum testimonium ex Tertulliano.* — *Hoc testimonium tantum supremam regum in temporalibus potestatem commendat.* — Secundum testimonium est Tertulliani, lib. ad Scapulam, c. 2: *Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a Deo suo constitui, necesse est ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et saltem velit, cum toto Romano imperio quousque sæculum stabit, tamdiu enim stabit. Colimus ergo et imperatorem sic, quomodo et nobis licet, et ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, et quidquid est a Deo consecutum, et solo Deo minorem. Hoc et ipse volet. Sic enim omnibus major est, dum solo vero Deo minor est.* Hoc vero testimonio et alio Tertulliani nos etiam supra usum, ut potestatem supremam regum temporalium probarem, nihilque aliud ex verbis illis cum fundamento colligi potest. Nam

¹ In Apolog., p. 26.

quod imperatorem vocat *hominem a Deo secundum*, ideo dictum est, quia in ordine temporalis regiminis imperator vel rex supremus immediate sub Deo est, et nullum alium in eo ordine superiorem recognoscit. Atque in eodem sensu accipiendum est, quod illum vocat *solo Deo minorem*, utique in suo imperio, obedientia, ac regimine pure civili ac temporali. Nam alioqui manifestum est posse unum regem vel imperatorem temporalem esse majorem alio in potestate et ditione, etiam si unus alteri non subjiciatur. Majorique ratione Pontifex major est imperatore, quia non solum dignitate et ditione excedit, sed etiam illi superior est in alio excellentiori ordine, et in ordine ad altiorem finem. Sicque locum habet limitatio, quam in eisdem verbis Tertullianus adhibet: *Colimus imperatorem sic quomodo et nobis licet, et illi expedit*, utique in his quæ potestati illius subjacent, et Deo ejusque fidei non repugnant. Nam cum in his excedit et delinquit imperator, jam non legitima potestate utitur, et si Christianus sit, ut talis superiorem habet, a quo corrigatur.

3. *Tertio ex Justinio.* — Neque plus probant verba, quæ tertio loco ex Justino adducit, Apolog. 1 pro Christianis, quæ nos etiam supra tractavimus, et nihil probant, nisi imperatorem et regem, quamdiu rex est, esse verum dominum, cui obediendum est in his quæ illi subjacent. Nemo autem dubitabit posse regem, vel regno renunciare, vel illud amittere, et tunc etiam dominium ejus ac potestatem, et consequenter etiam obligationem illi obediendi cessare.

4. *Quarto ex Ambrosio.* — Quarto adducit verba Ambrosii, Oratione contr. Auxent., de Basilic. non tradend., in initio: *Dolere potero, potero flere, potero gemere, adversus arma, milites, Gothos, quoque lachrymæ meæ arma sunt. Tali munimenta sunt sacerdotis. Aliter neque debeo, nec possum resistere.* Quibus verbis videtur velle concludere rex Angliæ, Pontifices non posse iniquis schismaticorum regum conatibus potestate resistere, sed solo verbo, exhortatione ac precatione. Longe vero diversa erat mens Ambrosii, quam satis ostendit, quando Theodosio non sola prece, sed imperio, et spirituali potestate restitit. Sententia igitur Ambrosii fuit, non esse sacerdotis officium arma sensibilia, et materialia contra imperatorem tyrannum aut rebellem sumere, et militum castris illi resistere. Et nihilominus non negat habere Ecclesiam

potestatem qua illi resistat, sed quia hæc sæpe contra incorrigibiles et contemptores efficacax non est, ideo ait ultimum refugium sacerdotis in lachrymis et precibus ad Deum positum esse. Potuisset autem rex Angliæ attentius expendere verba, quæ in fine orationis posuit Ambrosius: *Quid honorificentius quam ut imperator filius Ecclesiæ esse dicatur? Quod cum dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est.* Ergo sicut filius corrigi poterit a patre, et ut inferior a superiore, quia si superior non est, profecto inferiorem esse necesse est; nam duo capita æqualia sine schismate esse non possunt. Estque similis locus, eodemque modo explicandus, apud Chrysostomum, Homil. 4 de Verb. Isai.: *Nam sacerdotis tantum est arguere, liberamque præstare admonitionem, non movere arma, non clypeos usurpare, non vibrare lanceam, nec arcum tendere, nec jacula mittere, sed tantum arguere, ac liberam præstare admonitionem.* Sub verbo enim arguendi, intelligendum est comprehendi quicquid ad correctionem ecclesiasticam pertinet, et tunc etiam locum habet quod idem Chrysostomus præmittit: *Ubi sacerdos contemptus est, dignitasque sacerdotii conculcata, neque quinquam præterea potuit sacerdos* (dicit Deo): *Ego quod erat mei officii præstiti, nihil amplius possum, succurre sacerdotio, quod conculcatur*, etc. Agit autem de Azaria, qui quantum potuit restitit Ozia, et cum porportionem de Pontifice novæ legis intelligendum est.

5. *Quinto ex Optato.* — *Verus ejus sensus.* — Quinto loco adducit verba Optati, lib. 3 contr. Parmen.: *Super imperatorem non est, nisi solus Deus, qui fecit imperatorem.* Sed hæc verba eodem modo quo similia Tertulliani exponenda sunt, scilicet, imperatorem esse in suo ordine sub Deo supremum, quod non excludit subordinationem ad spiritualement potestatem, quam ut Christianus habet. Et hanc fuisse intentionem Optati ex aliis locis ejus in superioribus allegatis, et ex occasione quam tunc habuit imperatoriam dignitatem tuendi, satis manifestum est. Agebat enim ibi contra Donatum, qui imperatorum leges despiciebat, dicens: *Quid est imperatori cum Ecclesia*, quæ, ut ait, *contra præcepta Apostoli Pauli meditabatur.* De quibus præceptis inferius ait servanda esse, *etiam si imperator gentiliter viveret.* Quod ergo, ait, solum Deum esse majorem imperatore, etiam de imperatore gentili intelligit, de quo cogi-

tare non potuit, habere in Ecclesia primatum, vel spiritualement potestatem; loquitur ergo de imperatore solum quoad temporalem potestatem.

6. *Sextum testimonium ex Gregorio.* — Sexto, majorem vim facit in verbis Gregor., lib. 2, ep. 61, indict. 2, alias c. 100, quæ est ad Mauricium imperatorem, super legem quam tulerat, ut milites in monasterio non susciperentur, quæ erat injusta, et contra supernaturalem finem, et nihilominus non est ausus revocare illam per eam indirectam potestatem, quam nos illi tribuimus; non ergo illam in se agnoscebat. Unde postquam Gregorius, verbis submissionis et humilitatis, imperatorem allocutus fuerat, eum *dominum suum, seque famulum pietatis suæ* appellans, deinceps iniquitatem legis ostendens, inter alia sic inquit: *Ego vero hæc dominis meis loquens, quid sum, nisi pulvis et cinis? sed tamen quia contra Dominum Deum hanc intendere constitutionem sentio, dominis tacere non possum.* Et nihilominus in fine epistolæ ita concludit: *Ego quidem jussioni subjectus eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci, et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordet, ecce per suggestum meæ paginam serenissimis dominis nunciavi.* *Utrobique ergo quæ debui exolveri, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo, quod sensi, minime tacui.*

7. Respondemus, satis in superioribus ostensum esse, quid D. Gregorius de imperatorum potestate in Ecclesia senserit, cum in Psal. 5 Pœnit., alias 101, circa versum illum: *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, contra eundem Mauricium imperatorem scriptum reliquerit: In tantum suæ temeritatem extendit vesaniæ, ut caput Ecclesiarum Romanam Ecclesiam sibi vendicet, et in domina gentium terrenæ jus potestatis usurpet.* Et infra, in alium versum: *Initio tu, Domine, terram fundasti*, eundem Mauricium inter Ecclesiæ persecutores annumerat, dicens: *Quid Nero, quid Diocletianus, quid denique iste, qui hoc tempore Ecclesiam persequitur?* Ex hoc ergo loco, alterius intelligentiam recte colligunt Cardinales Baronius et Bellarminus¹. Cum enim ille imperator, licet catholicus, et alias Ecclesiæ benefactor, sua potestate abutetur, prudenter egit Gregorius ad eum sub-

¹ Responsio Baron., ann. 593, n. 14 et sequentibus.—Bellarm., in Respons. ad regem Angliæ.

misse scribendo, et blande illum exhortando et instruendo, ut facilius illum ad legis emendationem vel revocationem induceret. Igitur non idcirco statim potestate sua usus non est, quia illam non haberet, sed quia non speravit tunc fructum, si rigore uteretur. Et ideo in principio ejusdem epistolæ, ad hoc insinuandum, et ad tuendam sui muneris dignitatem, ait: *Ego autem indignus pietatis Vestre famulus, in hac suggestionem, neque ut Episcopus, neque ut servus jure reipublicæ, sed jure privato loquor.* Et nihilominus providentiam erga Ecclesiam eo tempore necessariam non omisit, nam legem illam, quam in fine illius epistolæ ad varias mundi partes transmitti fecisse dicit, non sine debita correctione, et moderatione transmisit, ut constat ex ejusdem epistola ad Episcopos diversarum regionum, quæ habetur lib. 7, indict. 1, ep. 11. Ubi postquam dixit: *Legem quam imperator dedit, etc., vestre studii firmitati transmittere, etc.,* subdit: *Hoc maxime exhortans, etc., ut nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita, suscipiendi non sint; post sufficientem autem probationem et examinationem,* ait suscipiendos esse. In quo manifeste usus est auctoritate quam habebat supra leges civiles, in ordine ad bonum animæ et spiritualem finem moderando legem.

8. *Alia Patrum testimonia imperatoriam dignitatem commendantia, eorumque explicatio.* — Ultimo, possumus addere nonnullas alias Patrum locutiones, quæ nimium potestati, seu dignitati civili favere videntur. Ignatius, epistola ad Smyrnenses: *Honorare oportet et regem, neque enim rege quisquam præstantior, aut quisquam similis ei in rebus omnibus creatis.* Intelligitur autem de præstantia et similitudine in potestate, utique in suo ordine, ut diximus. Unde ibidem de Episcopo etiam ait, esse honorandum, *ut principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, et Christi.* Et infra: *Nec Episcopo, qui Deo consecratus est pro totius mundi salute, quicquam majus est in Ecclesia.* Quod etiam respective et cum proportionem intelligendum est. Cyrillus etiam Alexandrinus, lib. de Recta in Deum fide, ad Theodosium, in principio, sic ait: *A Deo, cujus est summa celsitudo, vobis clarissimi reges humanæ claritudinis fastigium incomparabilibus excellentiis præ omnibus aliis exurgens, et exaltatum, eximieque ac honesta sors sunt data. Vos enim estis summarum dignitatum fontes, et supra omnem eminentiam, humanæque felicitatis principium ac origo. Et*

Vestree quidem majestatis clementissimis nutibus, quidquid regni soliis substratum est, ut vitam legitimam, et admirabilem agat, gubernatur; at qui jugum non ferunt, facile a vestro robore victi cadunt.

9. *In prædictis aliam dignitatem regia præstantiorem insinuavit Cyrillus.*—Hæc autem verba superius dictam intelligentiam facile recipiunt, et tanta moderatione ac prudentia scripta sunt, ut non solum verum sensum statim per se prodant, sed etiam esse aliam potestatem excellentiorem, et plus quam humanam satis indicent. Ideo enim dixit Cyrillus, datum esse regibus humanæ celsitudinis fastigium, quia sacerdotale et Pontificale plus est, quam humanum. Unde cum postea dixit, imperatorem esse summarum dignitatum fontem, et supra omnem eminentiam, statim addidit, *humanæ felicitatis principium et origo.* Nam illa omnia de dignitatibus terrenis ac temporalibus, quæ ad humanam, id est, naturalem seu civilem felicitatem ordinantur, intelligenda sunt. Quod magis declarant illa verba: *Quidquid regni soliis substratum est, ut vitam legitimam et admirabilem agat, vestris nutibus gubernatur.* Sciebat enim Cyrillus, esse multa quæ regni soliis non substernuntur, quæ tunc clarius explicare non erat necesse; quia non doctrinam ecclesiasticam tradere tunc instituerat, sed tantum imperatorem ad veram de Christo fidem audiendam benevolum reddere.

10. Ultimo, possunt notari verba Symmachi Papæ, in Apologet. adversus Anastasium imperatorem, ubi comparans Pontificem cum imperatore in honore eis debito, ait: *Ut non dicam superior, certe æqualis honor est.* Verumtamen ex antecedentibus constat sensus et modestia Pontificis. Dixerat enim: *Conferamus honorem imperatoris cum honore Pontificis, inter quos tantum distat, quantum illerum humanarum curam gerit, iste divinarum.* Ex quo principio potuisset quidem expresse concludere, majorem honorem Pontifici esse debitum, propter modestiam vero noluit. Vocavit autem honorem æqualem, non simpliciter, sed secundum proportionem, quatenus uterque eorum in suo ordine supremus est. Postea vero in discursu Apologiæ diserte affirmat, et probat habere se auctoritatem superiorem, ad cogendum imperatorem, si hæreticus sit, aut cum hæreticis ab Ecclesia damnatis communicet.

CAPUT XXIX.

OBJECTIONIBUS EX REI NOVITATE, ET FACTIS IMPERATORUM REGUMQUE DESUMPTIS SATISFIT.

1. *Primatum Pontificis novitatis arguit rex.*—Conqueritur ulterius rex Angliæ, quod potestas hæc in christianos principes per ambitionem et abusum sit usurpata, ut in Præfatione ait, pag. 22. Ut autem hoc persuadeat, etiam usum ejus novum esse contendit. Sic enim in Præfatione, pag. 24, dicit, *verorum esse et absurdum sensum illorum verborum Christi: Pasce oves meas, et Quodcumque ligaveris, ex quo genus illud potestatis colligitur.* Et pag. 60, cum dixisset Petrum fuisse illorum Apostolorum, quos Christus elegit, principem, tantum ordine quodam, subjungit: *Nec aliquid sibi amplius trecentis post Christum annis Romanæ Sedis Episcopus arrogavit.* Deinde, ut hanc novitatem suadeat, ibidem in generali dicit Romanos Episcopos usque ad Phocæ tempora imperatoribus subjectos fuisse. Sed hoc quam sit a veritate alienum, satis in superioribus ostensum est. Antea vero, pag. 28 et seq., aliqua imperatorum et regum facta recensuerat, quæ ad prædictam novitatem usurpate jurisdictionis, et antiquam subjectionem Romanorum Pontificum ostendendam induci possunt, de quibus propterea hic nobis dicendum est.

2. *Quam sit antiquus Pontificis primatus.*—Prius vero ad generalem de novitate querelam refutandam sufficere quidem possent ea, quæ ad probandam hanc potestatem ex antiquo usu et traditione adduximus. Breviter tamen addimus, si sermo sit de ipsa potestate, tam antiquam esse, quam est antiqua monarchiæ ecclesiasticæ institutio, quæ ab ipso Christo verbis satis expressis facta est. Nam hunc esse legitimum sensum illorum verborum, eumque non novum, sed antiquissimum, imo et perpetuum in Catholica Ecclesia fuisse, satis demonstratum est. In illa vero institutione ac potestate includi jus hoc ad cogendos christianos principes hæreticos, schismaticos, vel Ecclesiæ inobedientes, perniciosos et incorrigibiles, evidentibus rationibus ac testimoniis ostensum est. Quibus cum rex Angliæ nihil habeat quod respondeat, fingit Catholicos asserere, *posse Pontificem ad libidinem regna tollere, et condonare,* ut ait in Præfatione, pag. 23, imo etiam *pro libidine posse illos ad occisionem ducere,* ut pag. 24

adjungit. Ubi etiam addit, verba illa Christi: *Pasce oves meas,* ita a nobis exponi, *tanquam hoc significarent: Tolle, proscribe, abdica christianos principes atque reges.*

3. Sed (ut iterum jam in superioribus dixi) hæc sunt evasiones frivolaræ, vanaque portenta a Protestantibus inventa, ut et regi imponerent, et odium in Catholicos et in veritatem ipsam excitarent. Numquid enim, quia rex Angliæ potestatem habet ad coercendos subditos suos justis pœnis, quando deliquerint contra suas leges, ideo dicendus est ad libidinem suam posse occidere subditos, eosve bonis suis privare? Certe neque subditi sui hoc audire vellent, neque ipse tantam tyrannidem sibi attribui permetteret. Cur ergo in Christi Vicario fingit quod de se puderet audire? Vera ergo novitas in hac tyrannica potestate fingenda a Protestantibus reperta est; antiquitas autem legitimæ potestatis Pontificiæ ad justam principum coactionem, etiam usque ad privationem regnorum, si causa sit digna, et ipsi rebelles sint, evidenter a catholicis Doctoribus, suppositis Christi verbis, ostensa est; nec de ipsa potestate aliud dicendum superest.

4. *Imperator Philippus I catholicus exiit, in eumque Pontifex sua potestate usus est.*—Si vero sit sermo de usu, distinguere possumus usum directivæ potestatis et coactivæ, et de utroque facile confitemur non fuisse in Ecclesia erga christianos imperatores aut reges, trecentis post Christum annis, non quia esse non posset, sed quia non erat materia ejus; nulli enim fuerunt illis temporibus christiani principes aut imperatores. Quid ergo mirum si Pontifices, præceptis suis ac legibus, illos gubernare non possent, nec sua potestate cogere, cum Paulus dixerit: *De his qui foris sunt, nihil ad nos?* Solum ergo tunc poterant illis fidem prædicare, quamdiu vero illam voluntarie non suscipiebant, et per baptismum non profitebantur, efficacius dirigi aut regi non poterant. Ab hoc autem tempore, breve illud excipio, in quo Philippus imperator christianus fuit, nam in illum Fabianus Pontifex sua potestate, quantum occasio justa tulit, usus est, ut supra ex Eusebio retulimus. Ut hoc exemplo appareat non esse solidam, neque simpliciter veram, illam regis absolutam locutionem, *Neque amplius trecentis post Christum annis Pontifices Romani sibi arrogarunt,* quandoquidem, quantum illius temporis occasio tulit, Fabianus ea legitime usus est. Accedit quod illo etiam tempore Ecclesia usa